

Література:

1. Державна служба статистики в Україні / Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. *Забаштанський М. М.* Джерела формування фінансових ресурсів підприємств комунального господарства / М. М. Забаштанський // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 6. – С. 25–29.

3. *Козинець Г.* Удосконалення фінансування підприємств комунальної форми власності / Г. Козинець, С. Попова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kntu.kr.ua.

4. *Нагорна О. В.* Стратегія фінансового забезпечення підприємств комунального господарства: сутність та особливості / О. В. Нагорна // “Ефективна економіка” Електронне наукове фахове видання. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>.

5. *Толуб’як В.* Підвищення ефективності підприємств комунальної власності у завданнях наповнення бюджетів місцевого самоврядування / В. Толуб’як // Вісник НАДУ при Президентіві України. – 2004. – № 1. – С. 257–264.

6. *Шевченко О. В.* Формування комунальної власності як джерела економічної самодостатності територіальних громад / О. В. Шевченко // Аналітичні записки щодо проблем та подій суспільного розвитку, НІСД. – 2011. – № 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.

Надійшла до редколегії 29.10.2014 р.

УДК 351.712:338.486

В. В. КРУГЛОВ

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ

Розглянуто наукові основи створення рекреаційно-туристичних кластерів інноваційного розвитку туристичної галузі шляхом застосування державно-приватного партнерства.

Ключові слова: рекреаційно-туристична сфера, держава, приватний бізнес, партнерство, державно-приватне партнерство, кластери, інфраструктура, політика.

The article covers the scientific basis of creating recreation and tourism clusters as innovations in the development of the tourist industry as a way to develop recreation and tourist clusters.

Key words: recreation and tourism sector, government, private enterprise, partnership, public-private partnership, clusters, infrastructure, policy.

У сучасному світі туристична галузь поступово нарощує свій динамічний розвиток, постійно розширюючи напрями діяльності, забезпечує зайнятість населення і збільшує податкові надходження до державного бюджету. Такі можливості у зазначеній сфері дають відповідні результати. В останні 30 років кількість зарубіжних туристів зростає в 3,8 рази, а валютні доходи, які вони приносили, збільшилися у 25 разів. На сферу туризму припадає близько 7 % світових інвестицій, кожне 16 робоче місце, 12 % світових споживчих видатків [3, с. 6].

Відповідно до останнього випуску Барометру міжнародного туризму ЮНВТО, доходи туристичних центрів усього світу від зроблених міжнародними відвідувачами видатків на розміщення й харчування, розваги, придбання товарів та інші послуги, експортний виторг через послуги, які надавалися міжнародним пасажирським транспортом, досягли 2013 р. 1,4 трлн дол. США або в середньому 3,8 млрд дол. на день [10].

Рекреаційно-туристична сфера, використовуючи свій потенціал, стимулює розвиток і інших галузей (сферу обслуговування, торгівлю, транспорт та ін.). В умовах посткризових явищ у світі, туристична галузь несе своє соціальне навантаження у покращенні стандартів якості життя, підвищенні рівня зайнятості населення.

Система розвитку рекреаційного туризму потребує відповідних заходів з боку держави. Державна політика повинна бути націлена на всебічний розвиток туристично-рекреаційної галузі, застосовуючи різноманітні інструменти (державні програми розвитку, залучення приватних інвестицій, партнерська взаємодія держави та приватного власника). В існуючих економічних реаліях в Україні перспективною формою розвитку рекреаційного туризму може стати державно-приватне партнерство (ДПП).

Проблематика державного регулювання розвитку рекреаційного туризму залишається актуальною і привертає увагу багатьох дослідників. Аналіз наукових джерел показав, що вагомий теоретичний внесок зробили такі зарубіжні та вітчизняні вчені як В. Бурдейний, Н. Гриценко, С. Демченко, І. Дмитрієва, І. Кабіров, О. Кальченко, Г. Степурко, Н. Святохо та ін.

Питання різних аспектів розвитку державно-приватного партнерства, в тому числі в рекреаційно-туристичній галузі, розглядали в своїх працях М. Айрапетян, І. Крюкова та ін.

Мета статті полягає у визначенні напрямів державної політики щодо розвитку в Україні рекреаційного туризму шляхом застосування механізмів державно-приватного партнерства.

Значний історико-культурний, природно-рекреаційний потенціал України дає надію, що при ефективному використанні зазначених ресурсів можливо надати імпульс розвитку вітчизняної економіки як у цілому, так і на регіональному рівні. Рекреаційно-туристичний комплекс зазнав кризових явищ в процесі ринкової трансформації економіки, отримавши, як наслідок, низький інфраструктурний рівень, нерозвиненість туристично-рекреаційних

послуг, недосконалість державних механізмів регулювання, незначні інвестиційні залучення в галузь та низку інших проблем.

Незважаючи на вищеперераховані складнощі, туристична галузь демонструє відповідний розвиток. Обсяг платежів від сфери туризму до бюджетів всіх рівнів збільшився в 2013 р. порівняно з 2012 р. майже на 13 % і перевищив 1,59 млрд грн. Зокрема, на 8,6 % виросли надходження від туристичного збору – 41,7 млн грн. З 2010 р. в туристичній галузі України зростання платежів до бюджету склало більше 66 % [11].

Різні аспекти, що стосуються туристично-рекреаційної сфери, широко досліджуються вченими, які розробляють підходи щодо розуміння сутності вказаного поняття. Наприклад, І. Зорін визначає, що туристично-рекреаційна система формується з окремих підсистем – природи, суспільства, народного господарства та містить у собі компоненти зазначених підсистем: природні туристичні ресурси, туристи (формальна тимчасова суспільна група), туристичні засоби (матеріально-технічні, енергетичні й трудові ресурси, необхідні для обслуговування туристично-рекреаційної системи) [6, с. 52]. Н. Святохо розглядає туристично-рекреаційний потенціал території як сукупність чотирьох основних взаємопов'язаних та взаємодіючих між собою компонентів – природно-ресурсного, історико-культурного, економічного та соціального [15, с. 32].

Сьогодні досить чітко зрозуміло, що рекреаційно-туристична галузь – одна з найдинамічніших і високоприбуткових у сфері послуг, і в перспективі може посісти високе місце у світовій економіці, випередивши нафтопереробну галузь та автомобілебудування [2, с. 34].

Зупиняючись на позитивній тенденції, слід зазначити, що сталий розвиток рекреаційного туризму можливий лише завдяки створенню ефективної системи державного регулювання зазначеної галузі. Для створення оптимальних умов функціонування рекреаційно-туристичної галузі необхідна розробка відповідної державної політики та посилення інституціональних механізмів управління, перехід до нових структур та форм реалізації інноваційного розвитку.

Вивчення світового досвіду політики щодо рекреаційно-туристичної галузі демонструє, що ключовим інструментом в останній є кластерний підхід, який надає можливість оптимізувати організаційні процеси у сфері туризму (створення бізнесу, впровадження інноваційних технологій, розробка нових маршрутів, укладання договорів з туристичними операторами, будівництво готелів і т. п.) [18, с. 24].

Застосування кластерного підходу в регіонах України допоможе виходу з економічної кризи, відродженню вітчизняного виробництва, підвищить ефективність інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів, надасть можливість досягти необхідного рівня економічного підйому та конкурентоспроможності в сучасних умовах розвитку економіки [17, с. 299].

Поняття “кластер” останніми роками досить широко застосовується в вітчизняній літературі з питань економіки та державного управління, хоча сама кластерна теорія розвивається з 90-х рр., а її розробником вважають М. Портера. У своїй праці “Конкуренція” він визначає кластер як розміщення у відповідному географічному регіоні суб’єктів господарської діяльності та взаємозв’язаних з ними установ у межах окремої галузі, що характеризуються спільністю діяльності і доповнюють одне одного. Крім того, М. Портер розширює вищевказане визначення, акцентуючи увагу, що в кластери входить значна кількість різного роду підприємницьких структур, а саме: постачальників спеціального обладнання, нових технологій, послуг, інфраструктури, сировини, додаткових продуктів, фінансові інститути, урядові та інші установи (університети, структури підвищення кваліфікації), що забезпечують спеціальне навчання, освіту, надходження інформації, проведення досліджень та надання технічної підтримки [12, с. 258].

Свій погляд на функції кластеру подає В. Прайс, зазначаючи, що створюючи кластери та запроваджуючи кластерну модель поведінки підприємств, тим самим відбувається відновлення довіри між урядом і приватним власником та трансформація ізольованих фірм у підприємницьку спільноту [13, с. 24].

На думку С. Соколенко, кластером є добровільне об’єднання суб’єктів підприємницької діяльності у певній сфері, які технологічно та, як правило, за ознакою географічної близькості пов’язані між собою [16, с. 19].

У проекті “Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні”, розробленому Міністерством економіки України, який так і не був прийнятий (що підтверджує проблеми, які існують у туристичній сфері на шляху розробки політики держави та вдосконалення правових механізмів регулювання), акцентується увага на розвитку туристичних кластерів, які формуються на базі туристичних активів регіону і складаються з підприємств різних сфер, пов’язаних з обслуговуванням туристів, наприклад, туристичних операторів, готелів, сфери громадського харчування, виробників сувенірної продукції, транспортних підприємств та ін. [14].

Законодавчі акти, що безпосередньо регулюють розвиток туристичних кластерів, на сьогоднішній час не прийняті, хоча і є напрацювання законопроектів, які необхідно, з деякими змінами, втілити у відповідні розпорядження органів державної влади.

Кластерний підхід у рекреаційно-туристичній сфері найбільш повно використовує потенціал регіону (природно-кліматичний, культурно-історичний, кадровий, фінансовий та ін.). Кластери вносять в організацію виробництва нові для економіки регіонів принципи:

- інноваційність форм і методів кооперування;
- багатогалузеву інтеграцію;
- державно-приватне партнерство [8, с. 47–48].

Основними перевагами кластерної моделі організації рекреаційно-туристичної діяльності національних підприємств є:

- підвищення економічної ефективності й конкурентоспроможності спільної діяльності об'єднаних у кластер підприємств порівняно з відокремленою діяльністю;
- стимулювання інноваційного розвитку;
- покращення інвестиційної привабливості регіонів;
- кластеризація туристичної діяльності при правильній організації стимулює зростання і розвиток інших виробництв;
- кластерні технології сприяють налагодженню зв'язків між державними й бізнесовими колами при розв'язанні економічних проблем регіонів [7].

У структурі типового туристичного кластеру виділяють чотири основні сектори.

1. Сектор виробництва туристичних послуг (туристичні операторські фірми й агентства, заклади з розміщення, оздоровлення, перевезення, харчування й організації дозвілля туристів).

2. Сервісний сектор (банківсько-кредитні установи, страхові компанії, навчальні заклади туристичного профілю, наукові установи, бізнес-центри, лізингові компанії).

3. Допоміжний сектор (підприємства з виробництва туристичного спорядження, специфічних для певної місцевості товарів, поліграфічні підприємства, картографічні фабрики, періодичні видання, телерадіокомпанії, органи державної влади, агенції регіонального розвитку, міжнародні та державні фонди і програми).

4. Сектор забезпечення життєдіяльності туристичного кластера (маркетинговий, рекламно-інформаційний, логістичний та юридично-аудиторський відділи) [4, с. 11–12].

Домінуючою формою кластеризації в Україні є тематичні кластери – як штучні об'єднання, сформовані на однорідних сегментах ринку туризму та рекреації, що охоплюють певну нішу туристичного ринку (наприклад, спортивну, культурно-пізнавальну, розважальну та ін.) [19].

Поширеним явищем в економіці багатьох країн світу є взаємодія між бізнесом та державою, яке отримало назву державно-приватне партнерство. Достатньо висока зацікавленість держави у розвитку ДПП визначена перевагами щодо залучення приватних інвестиційних ресурсів у суспільно важливі проекти.

На практиці у кластеризації економіки ДПП виражається у спільній розробці та фінансуванні відповідних кластерних проектів (наприклад проекту розвитку кластерних ініціатив, створення інфраструктури, організації конкретного кластера та ін.) [20, с. 73–74].

ДПП звертається до інноваційних методів, що застосовуються державним сектором для укладання контракту із приватним сектором,

який використовує свій капітал і управлінський потенціал при реалізації рекреаційно-туристичних проєктів відповідно до встановлених тимчасових обмежень і бюджету, тоді як державний сектор зберігає відповідальність за забезпечення населення цими послугами вигідним для нього способом і впливає на економічний розвиток і підвищення якості життя населення.

Під державно-приватним партнерством у сфері рекреаційно-туристичної сфери розуміють інституціональне та організаційне об'єднання між державою та приватними структурами для впровадження суспільно необхідних проєктів і програм в рекреаційно-туристичній галузі. Враховуючи характер завдань, що вирішуються у межах ДПП можна говорити про окремі моделі зазначеного партнерства: організаційні моделі (не допускають значного вторгнення в стосунки власності), моделі фінансування (комерційний найм, оренда, лізинг, попереднє і інтегроване проєктне фінансування) і кооперація (форми об'єднання зусиль партнерів, що відповідають за окремі стадії загального процесу створення нової споживної вартості) [1].

Прийняття Закону України “Про державно-приватне партнерство” [5], яким визначено організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі, стало значним кроком щодо удосконалення законодавчої бази у рекреаційно-туристичній галузі. Зазначений законодавчий акт унормовує правові аспекти партнерських відносин представників рекреаційно-туристичної сфери та органів державної влади.

На думку І. Крюкової [9, с. 30–31], процес розвитку державно-приватного партнерства в рекреаційно-туристському кластері включає декілька етапів:

1. Проведення маркетингових досліджень наявних ресурсів (природно-кліматичних, культурно-історичних, трудових, фінансових та ін.) та інфраструктури (засоби розміщення, підприємства харчування й розваг, фінансова інфраструктура, фізична культура та спорт).

2. Визначення стратегічних намірів і місії з метою виділити й сформулювати найбільш пріоритетні стратегічні цілі розвитку туристсько-рекреаційного кластера.

3. Визначення конкретних напрямків реалізації поставлених стратегічних цілей регіону (пріоритетні для регіону види туризму, туристські дестинації, конкретні проєкти), розглянуті з позиції зацікавлених сторін регіону за участю населення, представників туристичних організацій, органів влади, банків, транспортних компаній, представників науки й ін. У результаті цього можливе коректування стратегічних цілей розвитку туристсько-рекреаційного кластеру.

Напрямки, що пройшли такий відбір, можуть реалізовуватися приватними компаніями, а держава виступає тільки як регулююча сторона.

Але, незважаючи на досить значні переваги та ефективність функціонування, кількість вітчизняних рекреаційно-туристичних кластерів досить незначна. На нашу думку, причинами такого стану є:

- недосконалість нормативно-законодавчої бази, яка регулює створення та діяльність кластерів, та сферу державно-приватного партнерства;
- недостатній досвід створення та функціонування кластерів з застосуванням ДПП;
- відсутність інвесторів, враховуючи інвестиційну непривабливість регіонів та низький рівень довіри до державних органів;
- відсутність державної фінансової допомоги шляхом різноманітних фінансових інструментів (кредити, гранти, позики та ін.) проектам ДПП;
- відсутність ініціатив державних органів та відповідної реалізації кластерної політики шляхом застосування державно-приватного партнерства.

Враховуючи значні переваги розвитку рекреаційно-туристичної галузі в Україні шляхом створення кластерів, державна політика має бути спрямована на створення нормативно-правового поля для розвитку зазначеної сфери. В іншій площині вбачається необхідним сприяння подальшому розвитку фінансової ініціативи приватного власника, який має можливість і бажання інвестувати в рекреаційно-туристичну галузь, отримуючи відповідні державні гарантії у рамках ДПП.

У сучасних умовах державно-приватне партнерство – один з небагатьох інструментів, який може реалізувати проекти у рекреаційно-туристичній галузі при підтримці державних ресурсів. ДПП можна розглядати як інноваційну економічну категорію, що відображає позитивні класичні взаємини між державою й приватним бізнесом. Тісне співробітництво держави й приватного бізнесу в туризмі з метою створення й ефективного розвитку рекреаційно-туристських кластерів дозволить підвищити конкурентоспроможність підприємств, які входять у кластер.

Для забезпечення формування сприятливих умов розвитку рекреаційно-туристичних кластерів на засадах державно-приватного партнерства необхідним є здійснення в державі комплексу заходів, а саме:

- розроблення й удосконалення законодавчої бази щодо організації рекреаційно-туристичних кластерів в Україні та у сфері розвитку державно-приватного партнерства;
- розроблення механізму відносин між органами державної влади та суб'єктами підприємницької діяльності щодо об'єднання ресурсів та розподілу ризиків, відповідальності та результатів господарської діяльності;
- підвищення ефективності системи навчання й підготовки спеціалістів зі створення й впровадження кластерної моделі із застосуванням ДПП;
- широке використання наявних фінансових інструментів у процесі реалізації рекреаційно-туристичних проектів у рамках державно-приватного партнерства.

Література:

1. *Айрапетян М. С.* Зарубежный опыт использования государственно-частного партнерства [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ppp-russia.ru/analitica/item-1.html>.
2. *Гриценко Н. І.* Організація підготовки фахівців туристичної галузі : навч.-метод. посіб. / Н. І. Гриценко, В. А. Бурдейний, Г. П. Степурко. – К. : Наук. світ, 2003. – 88 с.
3. *Демченко С. Г.* Проблемы и перспективы развития регионального туризма в России / С. Г. Демченко, И. С. Кабилов. – Казань : Познание, 2011. – 192 с.
4. *Дмитрієва І. О.* Кластерний розвиток у туризмі як чинник активізації економіки України / І. О. Дмитрієва // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 2. – С. 10–14.
5. Закон України “Про державно-приватне партнерство” від 01.07.2010 р. № 2404-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
6. *Зорин И. В.* Энциклопедия туризма / И. В. Зорин, В. А. Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 384 с.
7. *Кальченко О. М.* Кластеризація в туристичній галузі [Електронний ресурс] / О. М. Кальченко. – Режим доступа : http://www.esteticamente.ru/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_39/22.htm.
8. *Крюкова И. В.* Государственно-частное партнерство как механизм повышения инвестиционной привлекательности региона в сфере туризма / И. В. Крюкова // Управление и экономика в условиях модернизации: проблемы и пути их решения : материалы науч.-практ. конф. – Вологда : Легия, 2013. – С. 46–52.
9. *Крюкова И. В.* Частно-государственное партнерство как основа развития региона на примере Вологодской области / И. В. Крюкова // Ярославский педагогический вестник (Гуманитарные науки). – 2013. – № 1. – Т. 1. – С. 29–34.
10. Международный туризм принес US\$1,4 триллиона в экспортных поступлениях [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://media.unwto.org/ru/press-release/2014-05-14/mezhdunarodnyi-turizm-prines-us14-trilliona-v-eksportnykh-postupleniyakh>.
11. Офіційний сайт Державного агентства України з туризму та курортів [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tourism.gov.ua/ua/news/26795/>.
12. *Портер М. Э.* Конкуренция / М. Э. Портер ; [пер. с англ.] – М. : Вильямс, 2005. – 608 с.
13. *Прайс В.* Роль недержавної організації як рушій перетворень / В. Прайс // Перспективи дослідження. – 1999. – № 2. – С. 24–36.
14. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні”, Міністерство економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.me.gov.ua/control/uk/>

publish/printable_article?art_id=121164, архівовано 13.05.2009 р. у <http://www.webcitation.org/5gjlB4VY1>.

15. *Святохо Н. В.* Концептуальные основы исследования туристского потенциала региона / Н. В. Святохо // Экономика и управление. – 2007. – № 2. – С. 30–36.

16. *Соколенко С. І.* Кластери в глобальній економіці / С. І. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.

17. Соціально-економічна мотивація інноваційного розвитку регіону : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. В. Прокопенко. – Суми : Сумський держ. ун-т, 2012. – 576 с.

18. *Тищенко О. М.* Особливості туристських кластерів як синтетичних утворень / О. М. Тищенко, Н. Б. Петрова // Проблеми економіки. – 2009. – № 3. – С. 24–30.

19. *Хмара М. П.* Розвиток високотехнологічних кластерів, як закономірність світового господарства [Електронний ресурс] / М. П. Хмара. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/147/knp147_111-113.pdf.

20. *Яшева Г.* Кластерный подход. Новые методы повышения эффективности и конкурентоспособности АПК / Г. Яшева // Беларус. думка. – 2008. – Вып. 9. – С. 72–78.

Надійшла до редколегії 15.10.2014 р.

УДК 351.83

Н. Б. ЛАРИНА

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ УЧЕНИХ

Проаналізовано стан розробки проблеми державної соціальної політики. Актуалізовано дослідження модернізації державної соціальної політики, визначено тенденції її трансформацій в контексті гуманізації.

Ключові слова: соціальна політика, реформи, гуманізація, соціальна стабільність, соціальний захист.

The research on problem of state social policy is being analyzed. It is determined, that the outlined issue is devoted to many studies by foreign and national scientists. The issue of the research on modernization of state social policy is updated, the tendencies of its transformation are determined within the framework of humanization.

Key words: social policy reforms, humanism, social stability, social protection.